

NOKIAN KARTANO_n

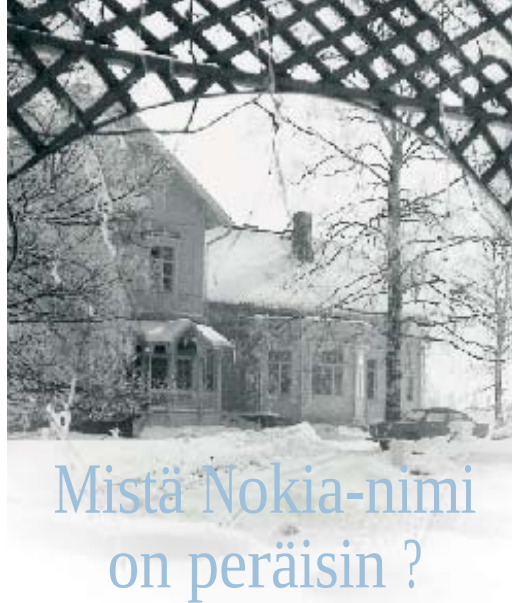
seitsemän vuosisataa

Taustamateriaali: Risto Husa, Karri Timgren
Teksti: Katri-Mari Ruonala, Lay-out: Louise Boström
Valokuvat: Nokian kuva-arkisto, Museovirasto, Ove Tammela
Reprotyö: Repromestarit Oy, Painopaikka: Kirjapaino Libris, 1998

NOKIAN KARTANO_n

seitsemän vuosisataa

Nokia-nimi juontuu muinaisesta mustaturkkisesta pikkusaalistajasta nokinäädästä, joka eleli Nokianvirran partailla. Vanha suomalainen sana 'nois' eli 'nokia' tarkoitti tummaturkkista soopelia, näätää. Sama eläinhahmo kiipeää sinistä virtaa ylöspäin Nokian kaupungin nykyisessä vaakunassa.

Paikannimenä Nokia tarkoitti aluksi vain Nokian kartanoa. Sitten puhuttiin Nokian väestä Pirkkalan pitäjässä. Kun Fredrik Idestam perusti Nokia-yhtiön vuonna 1865, Nokia-nimeä alettiin käyttää yleisemmin koko syntyneestä teollisuusyhdyskunnasta.

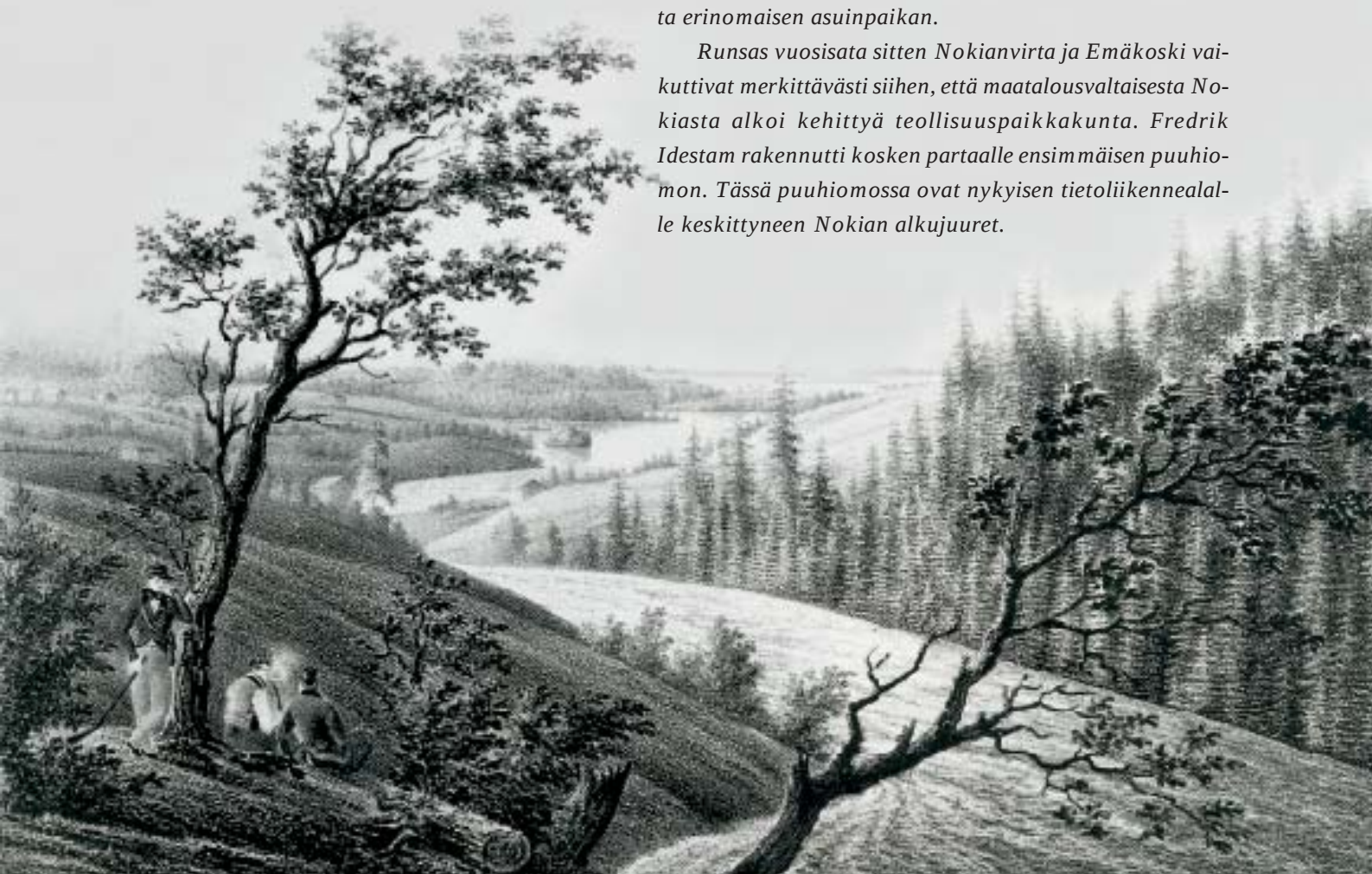
Vuonna 1937 perustettu Pohjois-Pirkkalan kauppala muutettiin vuoden kuluttua perustamisensa jälkeen Nokian kauppalaksi alueen suurimman teollisuuslaitoksen ja työnantajan mukaisesti. Vuonna 1977 kauppalasta tuli Nokian kaupunki.

Kartano virran töyräällä

Näsijärven ja Pyhäjärven vedet ovat kulkeneet vuosituhansia Nokianvirtaa pitkin kohti merta. Virran alkupäässä pauhaa Emäkoski, jonka korkealle rantatöyräälle perustettiin aikoinaan Nokian kartano. Viljavat maat, hyvät kulkuyhteydet ja runsaat kalasaaliit tekivät kartanosta erinomaisen asuinpaikan.

Runsas vuosisata sitten Nokianvirta ja Emäkoski vaikuttivat merkittävästi siihen, että maatalousvaltaisesta Nokiasta alkoi kehittyä teollisuuspaikkakunta. Fredrik Idestam rakennutti kosken partaalle ensimmäisen puuhionon. Tässä puuhiomossa ovat nykyisen tietoliikennealalle keskittyneen Nokian alkujuuret.

Tarujen heimopäällikkö

Perimätiedon mukaan Nokian kartanolla oli ensimmäinen isäntä jo 1270-luvulla. Matti Kurki on tarinoiden maineikas pirkkalaisten päällikkö, joka johti lappalaisten kukistamista. Hänen kerrotaan saaneen Nokian tilan korvaukseksi lappalaisten verotuksesta luopumisesta.

Nokian kartano oli laajaan Pirkkalan emäpitäjään keskusseutua. Pirkkalaiset eränkävijät valtasivat itselleen eräalueita asumustensa pohjoispuolen suurista erämaista. Erämiesten valtausretket ulottuivat 1100-1200-luvuilla Lapin perukoille asti.

Keskiajan tiedot kartanosta ovat vähäiset. Tilusten tiedetään kuitenkin kuuluneen jonkin aikaa Turun piispan omistukseen. Mahtava kirkkoruh-tinas piispa Maunu Tavast oli 1440-luvulla henkilökohtaisesti selvittämässä Nokian seudulla vanhoja kalastusrajoja. Näiltä ajoilta on kartanon puistossa säilynyt pienen yksityiskappelin rauniot.

Piispoilta tuomareille

Ensimmäinen asiakirjatieto Nokian kartanosta on vuodelta 1505. Silloin Maskun kihlakunnan tuomari Didrik Hannunpoika myi perintötilansa virkaveljelleen Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari Jeppe Volmarinpojalle. Kauppahinta oli 300 markkaa.

Volmarinpoika hankki tilakaupalle valtionhoitaja Sten Sturen vahvistuksen.

Hän oli huonoissa väleissä Turun piispan

kanssa ja halusi vaikutusvaltaisia vaikutuksia kaupalleen sen varalta, että kartanoa kohtaan olisi vielä "piispalisia intressejä".

Jeppe Volmarinpoika muodosti kahdesta erillisestä Nokian tilasta itselleen asuinkartanon ja solmi avioliiton maavouti Jöns Skytten lesken Brita Erikintyttären kanssa. Yhteydet piispanistuimeen säilyivät, sillä Britan ensimmäisestä avioliitosta syntynyt poika Martti Skytte valittiin Suomen ensimmäiseksi luterilaiseksi piispaksi vuonna 1527.

***Kiven ja kummun tarina**, kartanon puistossa on vuosisatojen ajan säilynyt arvoituksellinen Nokian Kivi, joka lieene keskiaikainen hautamuistomerkki. Kansantarinoissa puolitoistametristä kivilaakaa on pidetty mahtavan pirkkalaispäällikkö Matti Kurjen hautakivenä.*

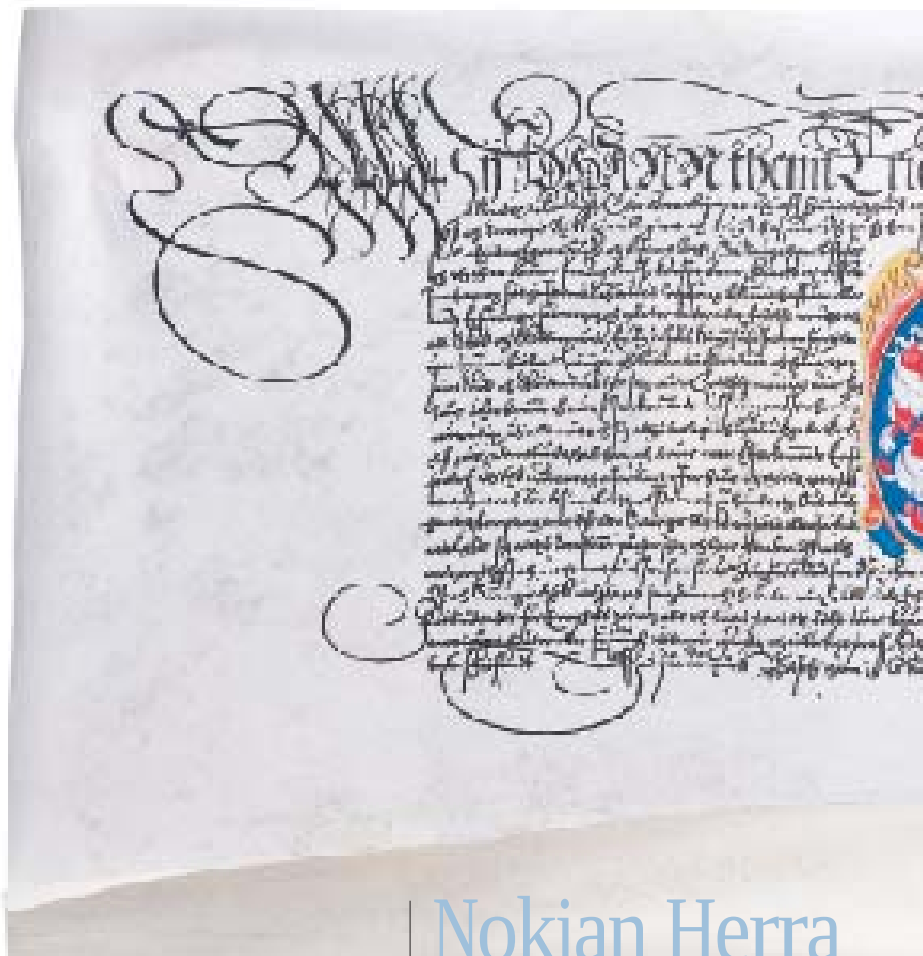
Riimukivimäisin kaiverruksin koristettu kivi on osa hautakumpua, josta ovat löytyneet myös pienen keskiaikaisen kappelin perustukset. Tiiliholveilla koristettu kivikappeli on luultavasti toiminut Nokian kartanon yksityiskirkkona piispan omistuksen aikoihin.

Kustaa Vaasa tuomarina

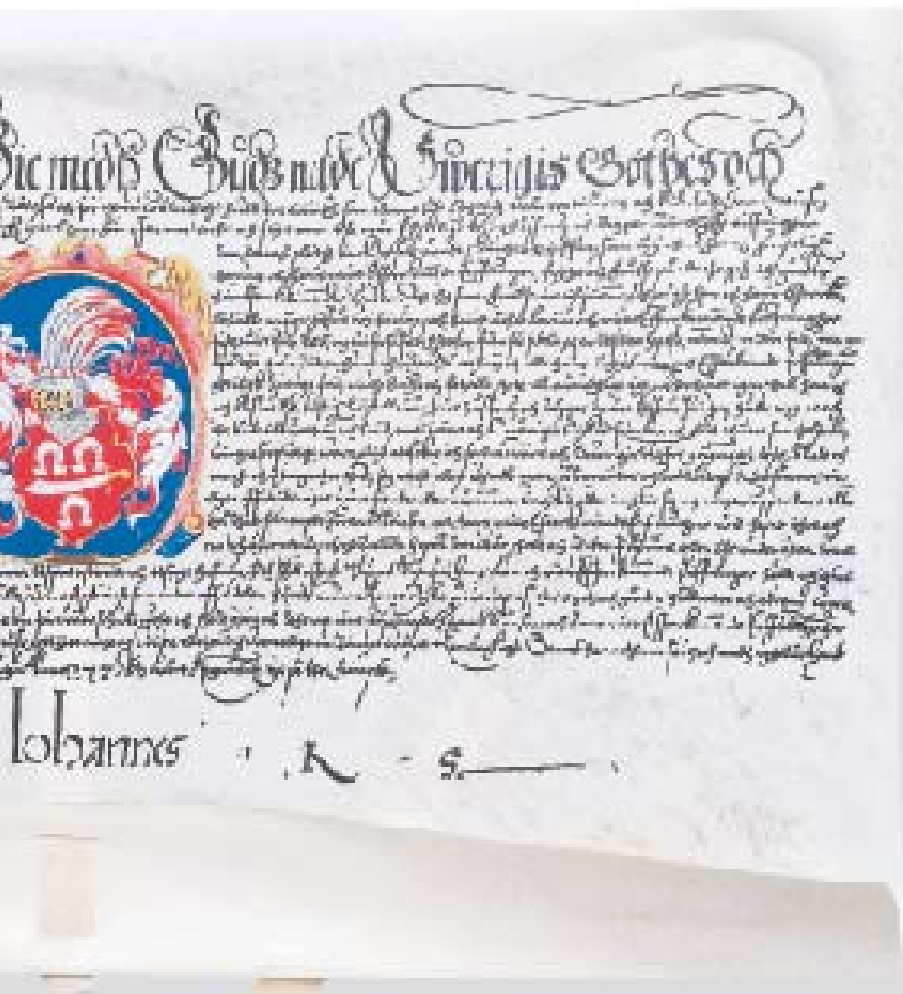
Vuonna 1529 Jeppe Volmarinpoika luovutti kartanon tyttarelleen Britalle ja tämän toiselle aviomiehelle Olavi Laurinpojalle säädynmukaista eläkettä vastaan. Brita kuitenkin kuoli pian tämän jälkeen. Leskeksi jäänyt Olavi myi tilan Vääksyn isännälle Jöns Vestgötelle, jolle kuningas oli antanut useita luottamustehtäviä Suomessa. Kaupasta syntyi 20 vuotta kestänyt

riita. Yrjö Maununpoika, Britan poika tämän ensimmäisestä avioliitosta, halusi lunastaa kartanon takaisin suvulle. Itse kuningas Kustaa Vaasa ratkaisi riidan Yrjö Maununpojan hyväksii Gripsholman linnassa 1553.

Nokian Herra

Yrjö Maununpojasta alettiin käyttää nimitystä "Nokian herra". Hän ei asunut aina kartanossaan, sillä hän toimi myös Viipurin linnan hovimiehenä (1547-51) ja Olavinlinnan päällikkönä (1567-75). Itärajan puolustajana

ME JUHANA KOLMAS JUMALAN ARMOSTA RUOTSIN, GÖTAIN JA Wendien Kuningas Teemme tiettäväksi, että Me erityisestä suosiosta ja armosta, niin myös hyvántahtoisesta lemppeydestä uskollisten palvelusten tähden, joita tämä Meille Rakas, Meidän luottamusmiehemme ja Alamaisemme Yrjänä Maununpoika Meille ja Ruotsin Waltakunnalle tehnyt ja osoittanut on...

Tällä kirjeellä Juhana III antoi Yrjänä Maununpojalle ja hänen "aviollisille lapsilleen ja oikeille Jälkeentulevaisille Perillisilleen Kilven ja Vaakunakuvan".

hän ryntäsi sotilaineen rajan yli ja hävitti maata 40 peninkulman laajuudelta. Palkinnoksi osoitetusta urhoollisuudesta Nokian herra aateloitiin vuonna 1573 "uskollisuudesta Olavinlinnaa kohtaan". Vaakunakseen

hän sai venäläissapelin kolmen hevosenkengän välissä.

Aatelissuku jäi lyhyeksi. Nokian herra kuoli kahden vuoden kuluttua aateloinnista. Hänen poikansa Erik, josta käytettiin mairittelevasti nimeä

"viiden hevosen ratsumies", kuoli Viipurissa sotaretkellä Venäjää vastaan 1592. Häneltä ei jäänyt perillisiä.

Nokian kartano nuijasodan ratkaisupaikkana

Neljä vuotta Erik Yrjönpojan kuoleman jälkeen kartanossa koettiin merkittävä tapahtumasarja. Nuijamiesten päällikkö Jaakko Ilkka asettui talonpoikineen sotaleiriin Nokian kartanoon vuoden 1596 viimeisinä päivinä. Nuijamiehet ja Suomen ylikäskynhaltija Klaus Flemingin ratsumiehet kohtasivat kartanon alueella kaksi kertaa. Isäntänä oli tuolloin hovijunkkari Yrjö Lindarm, Erik Yrjönpojan sisarenpoika.

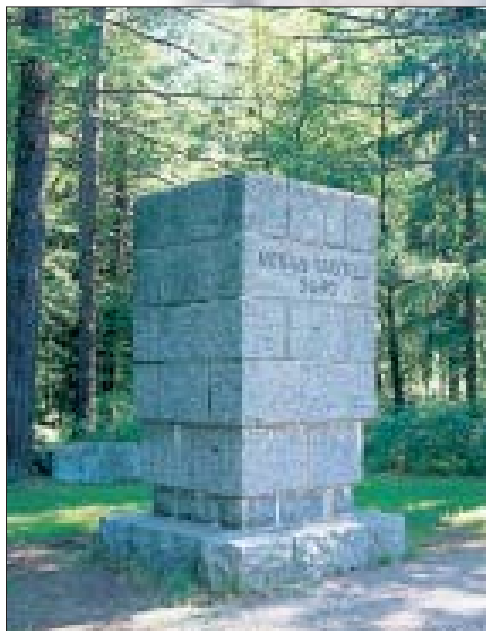
Talonpoikia painoivat pitkien sota-aikojen aiheuttama väsymys, kireä verotus ja raskas sotaväkeä ylläpitävä linna-leirijärjestelmä. Vahvan johtajan innostamana kapina leimahti liekkiin. Pohjalaiset etenivät Jaakko Ilkan johdolla Nokian kartanoon. Fleming joukkoineen marssi Turusta Pyhäjärven eteläpuolelle Pirkkalaan. Fleming pyrki jään yli lähetettyjen neuvottelijoiden avulla sovintoon. Hintana oli nuijapäälliköiden luovutus.

Kun Jaakko Ilkka kuuli neuvotteluissa “nahkaansa kaupittavan”, hän pakeni ratsulla yön pimeydessä. Nuijamiesjoukko hätäantyi ja lähti Ilkan perään. Lähtökiireessä kartanon heinälato syttyi palamaan. Tämän huomattuaan Flemingin huovit kiiruhtivat perään. Takaa-ajossa tapettiin suuri joukko nuijamiehiä, ja Ilkan kohtalona oli mestauspölkky kuukautta myöhemmin.

Kartanoon ja sen tienoille majoittunut nuijaväki piti aluetta tukikohtanaan kaikkiaan viikon verran. Oma väki oli paennut muualle, ja kartano tuhoutui nuijamiesten käsissä perusteellisesti.

Albert Edelfeltin Poltettu kylä. Maalaus esittää Nuijasodan tapahtumia vuosina 1596-1597.

Jaakko Ilkan muistomerkki on Nokian kartanoon vievän tien varrella.

Kruus-suku isännöi 1600-luvulla

Kihlakunnantuomari Jesper Kruus osti Nokian kartanon vuonna 1614. Hän oli tuohon aikaan Suomen suurin yksityinen maanomistaja. Kiireisenä kruunun palvelijana Kruus kävi vain harvoin kartanossa. Hän toimi Suomen ja Liivin sotajoukkojen ylipäällikkönä, valtaneuvoksena, sotamarsalkkana sekä valtakunnan veromes-tarina.

Kruusien aikaan kartanon erikoisuutena olivat yläsatakuntaiset hevoset, joita myytiin Baltian maihin saakka. Tilan lampuotien pelloista saatiin vuodessa yli 400 tynnyriä viljaa, jotka puolestaan kaupattiin Tukholmaan ja Tallinnaan.

Kartanon tulot menivät ylhäisäatellisille omistajille Ruotsiin. Palkolliset näkivät kartanon omistajia tuskin koskaan. Tilikirjojen mukaan palvelijoiden palkat olivat vain pieneltä osin rahaa; ylläpidon lisäksi annettiin kenkiä, kangasta, villaa ja lampaannahkoja. Palveluskuntaan kuuluivat tuoloin vouti, taloudenhoitaja, viisi renkiä, viisi piikaa ja kaksi paimenta.

Isovihan aika rappioittaa tilan

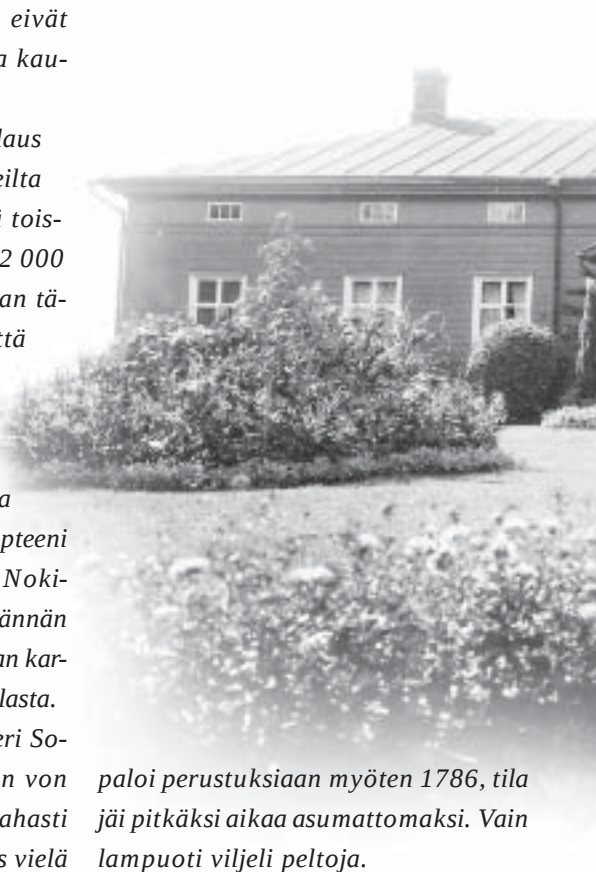
Isovihan vuodet pyyhkivät myös Nokian yli, ja viljelykset joutuivat rappiolle. Kartanon vanha renkivouti Erkki Mikonpoika yritti hoitaa tiluksia, mutta veronmaksu kävi ylivoimaiseksi. Ruotsissa asuvat omistajat eivät puolestaan olleet kiinnostuneita kaukaisista tiluksistaan.

Ylä-Satakunnan tuomari Klaus Bars osti vuonna 1732 Kruiseilta Nokian ja Viikin kartanot sekä toistakymmentä lampuotien tilaa 12 000 hopeataalerin polkuhintaan. Pian tämän jälkeen sekä Klaus Bars että tämän tytär kuolivat. Kartanot peri Barsin pikkuinen tyttären tytär Sofia Juliana Kurck.

Vasta Sofia Julianan kasvettua aikuiseksi ja mentyä naimisiin kapteeni Knorringin kanssa vuonna 1745 Nokian kartano sai pitkästä aikaa isännän ja emännän. He muuttivat asumaan kartanoon ja korjasivat sen rappiotilasta.

Tämän jälkeen kartanon peri Sofia Julianan poika Henrik Johan von Knorring. Tila oli kuitenkin pahasti velkaantunut. Kun päärakennus vielä

paloi perustuksiaan myöten 1786, tila jäi pitkäksi aikaa asumattomaksi. Vain lampuoti viljeli pelloja.

Kartano herää unesta

Nokian kartano heräsi uuteen eloon vuonna 1822, kun sen isännäksi tuli eversti Berndt Blåfield. Hän oli innokas maanviljelijä ja puutarhanhoitaja. Blåfield rakennutti uuden empire-

tyylisen päärakennuksen. Rakennustöiden yhteydessä kartanon puistossa avattiin hautakumpu, josta paljastuivat keskiaikaisen kappelin jäännökset.

Seuraava omistaja, Suomen lääkintöylihallituksen ensimmäinen joh-

taja arkkiatri Törngren siirrätti kartanon uuden empire-rakennuksen omistamansa Laukon kartanon päärakennukseksi. Arkkiatrin poika Adolf Törngren peri Nokian kartanon 1859. Hän avioitui 19-vuotiaan Sofia Idestamin kanssa. Sofia oli Nokian perustajan Fredrik Idestamin sisar.

Berndt Blåfield rakennutti Nokian kartanolle uuden päärakennuksen 1820-luvun alussa. Seuraava isäntä Johan Törngren siirsi rakennuksen Laukon kartanon päärakennukseksi Vesilahden kuntaan vuonna 1832. Kuva on otettu Laukossa vuonna 1911. Rakennus tuhoutui 1918, kun punaiset polttivat sen sisällissodassa.

Kun empire-tyylinen päärakennus oli siirretty Laukkoon, Nokian kartanossa ei ollut varsinaista päärakennusta 46 vuoteen. Idestamin vuonna 1878 rakennuttaman päärakennuksen suunnitteli arkkitehti Theodor Höijer.

Nokia ostaa kartanon

Adolf Törngrenin jouduttua vararikoon Cecilia Lindroos, kauppaneuvoksen leski ja senaattori Leo Meckelinin anoppi, osti kartanon vuonna 1868. Lindroos myi tilan edelleen juuri perustetulle puuhiomolle nimeltä Nokia. Fredrik Idestam perusti hionnon alkujaan Tampereelle 1865, mutta muutti sen Nokialle koska Tampereella ei ollut laajentamismahdollisuuksia rajoitetun vesivoiman takia.

Kun puuhiomon tuotanto alkoi kasvaa, pääkonttori siirrettiin vuonna 1873 ensin Tampereelta Helsinkiin yhteydenpidon helpottamiseksi asiakkaisiin. Kun suhteet pääasiakkaisiin vakiintuivat, konttori siirrettiin Nokialle vuonna 1877. Samalla johtaja Idestam muutti Nokialle ja rakennutti uuden kaksikerroksisen huvilatyyppisen päärakennuksen. Idestam ei kuitenkaan omistanut tilaa, vaan hoiti

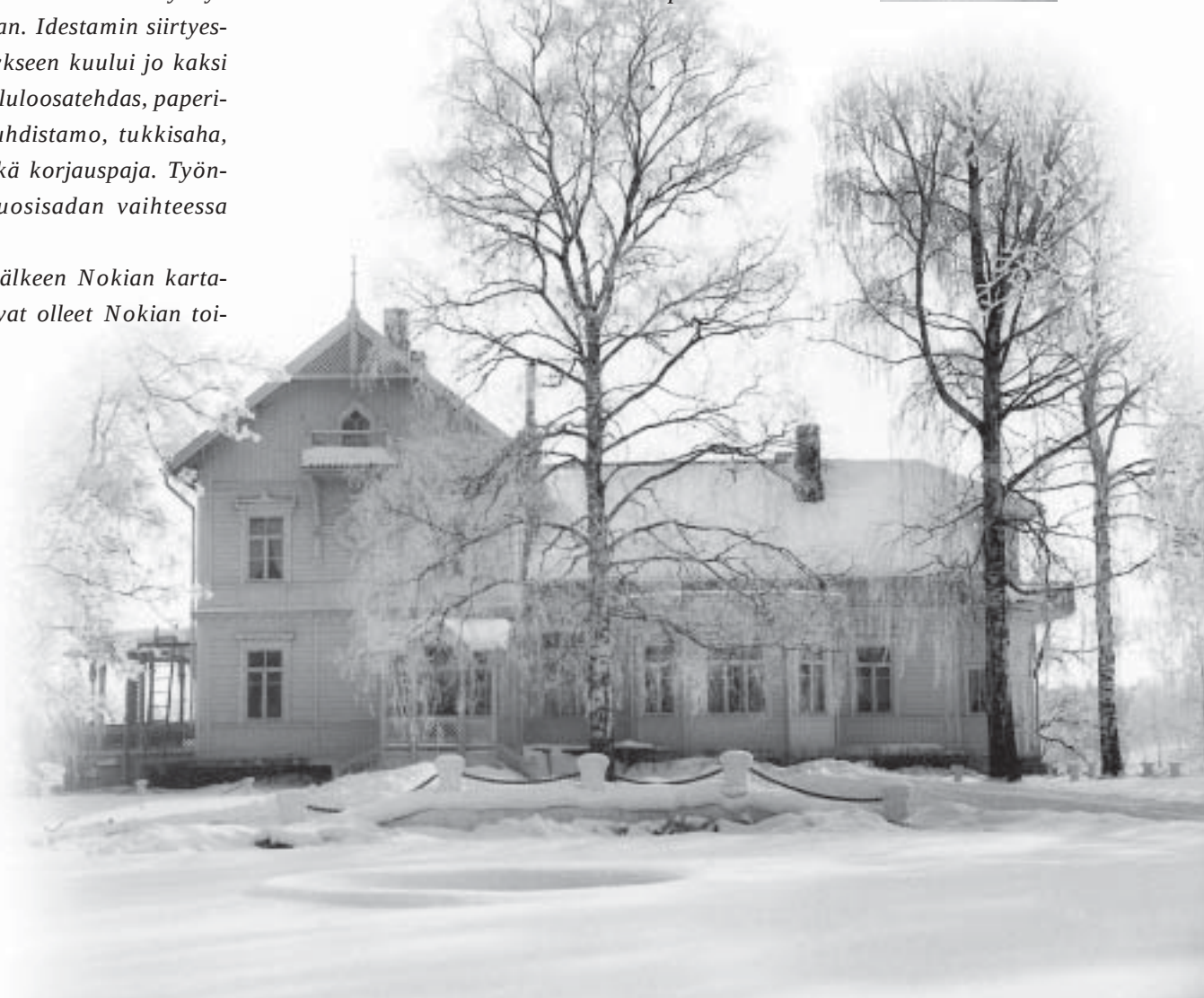
sitä yrityksen laskuun Leo Mechelinin viljelysuunnitelman mukaan.

Idestam oli koonnut ympärilleen joukon varakkaita ylioppilastovereita. Nämä sijoittivat yritykseen ja oppivat luottamaan Idestamiin taitavana liike miehenä. Idestam toimi yrityksen johdossa 30 vuotta. Sinä aikana yritys kasvoi koko ajan. Idestamin siirtyessä syrjään yritykseen kuului jo kaksi puuhiomoa, selluloosatehdas, paperitehdas, puunpuhdistamo, tukkisaha, pahvitehdas sekä korjauspaja. Työntekijöitä oli vuosisadan vaihteessa noin 300.

Idestamin jälkeen Nokian kartanon isäntinä ovat olleet Nokian toi-

mitusjohtajat Gustaf Fogelholm 1895-1918, Gunnar Bonsdorf 1918-1919, Ingwald Sourander 1919-29, Gustaf Nordensvan 1929-58 ja Torolf Sörensen 1959-72. Viimeinen kartanossa asunut isäntä oli Kari Kairamo vuodesta 1972 aina Helsinkiin muuttoon- sa saakka vuonna 1977.

Fredrik Idestam
vuodelta 1860,
muutamia vuosia
ennen puuhiomon
perustamista.

Uusi päärakennus

Kartanossa jatkettiin maanviljelystä 1960-luvun lopulle asti. Silloin viljeltävää maata oli vielä noin 100 hehtaaria. Tilan karja ja maatalouskoneet myytiin 1969. Kartanon leipomo ja

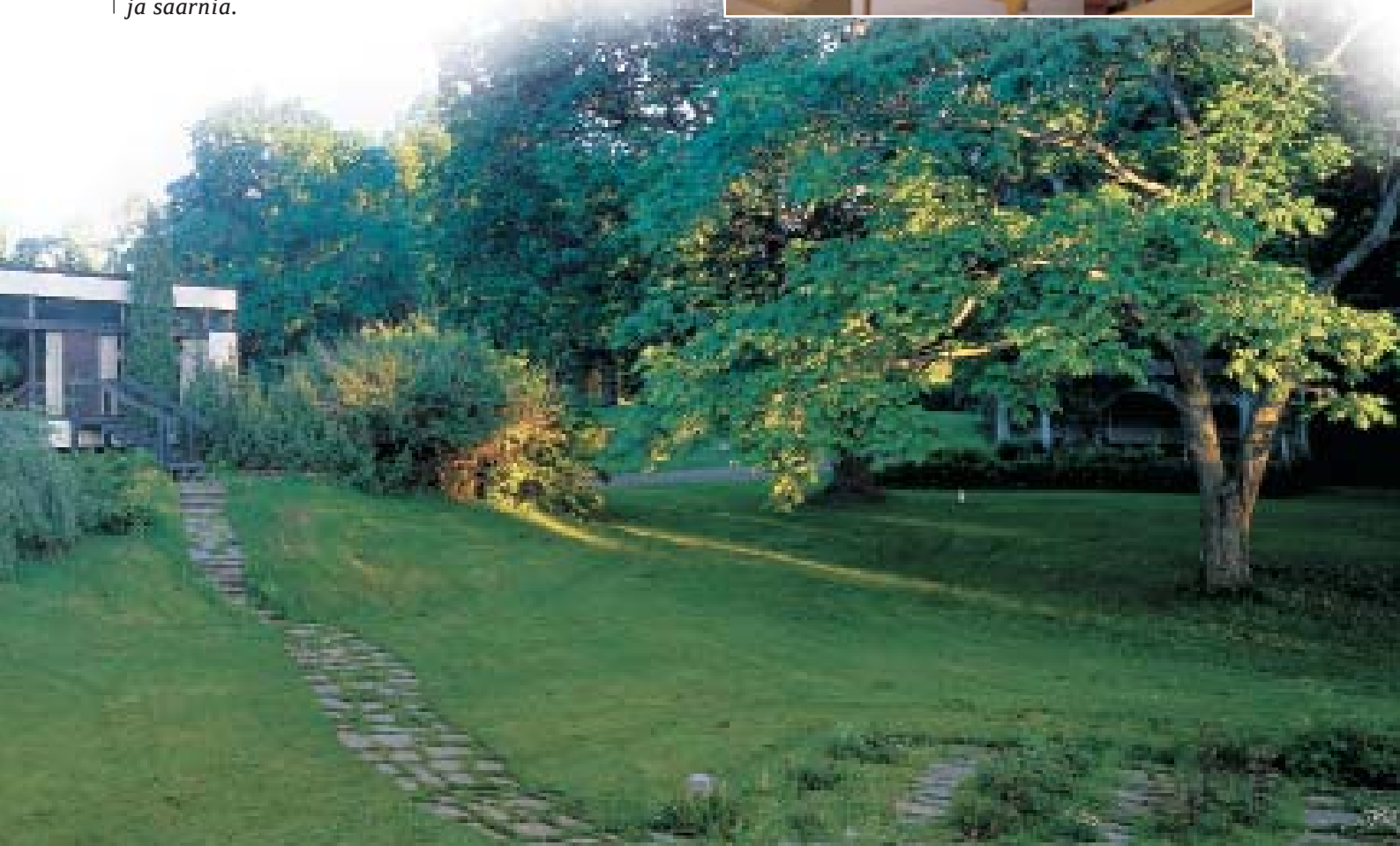
leipämyymälä suljettiin 1970 ja kasvihuone 1980. Useimmat kartanon alueen palveluista olivat syntyneet aikoinaan palvelemaan oman tehtaan työntekijöitä perheineen.

Puinen päärakennus purettiin 1960-luvun alussa, ja uuden raken-

nuksen mallista pidettiin arkkitehtikilpailu. Paikalle rakennettiin vuonna 1963 Woldemar Baeckmanin suunnittelema modernismia edustava rakennus. Vuodesta 1978 alkaen taloa on käytetty kurssi- ja koulutustilaisuuksiin sekä edustus- ja vierastilana.

*Vuonna 1963 rakennetun uuden päärakennuksen
yläkerrassa sijaitsevat ruokailu- ja oleskelutilat.
Sisustuksessa on käytetty muun muassa marmoria
ja saarnia.*

Nokian kartanon puisto

Nokian kartanon puisto on saanut alkunsa vuosisadan vaihteessa Gustaf Fogelholmin isännöyden aikana. Fogelholm oli Idestamin vävy ja seuraaja Nokian toimitusjohtajana. Appensa kanssa Fogelholmilla oli yhteisenä kiinnostuksen kohteena puutarhan hoito.

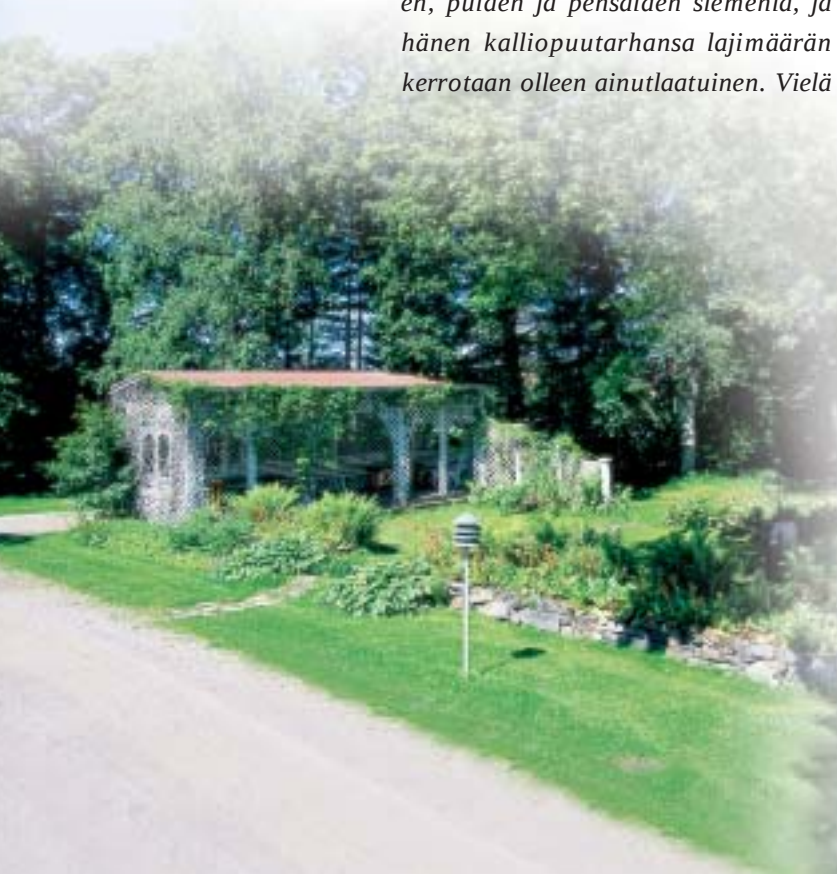
Fogelholm tilasi ulkomailta kukkien, puiden ja pensaiden siemeniä, ja hänen kalliipuutarhansa lajimäärän kerrotaan olleen ainutlaatuinen. Vielä

nytkin puiston puukokoelma on harvinaisen laaja. Luutnantin huvimaja on muistona tuon ajan puutarhajuhlista.

Maantieltä kartanoon johtaa sembramäntykuja. Puistossa on tavallisten tammien lisäksi pyramiditammiä ja punatammi. Kuusilajeista voidaan mainita hopeakuusi, harmaajalokuusi, lehtikuusi, siperianlehtikuusi ja vuonna 1987 istutettu itsenäisyydenkuusi. Pähkinöitä tuottava mantsurian jalopähkinäpuu on Nokian korkeudella oikea harvinaisuus.

Tuttujen vaahteroiden joukosta löytyy liuskalehtinen vaahtera, mongolianvaahtera ja verivaahtera. Pihlajista merkittävin on ruotsinpihlaja. Saarnien, lehmusten, vuorimäntyjen, kirsikkapuiden, omenapuiden sekä hevostastanjoiden lisäksi puistossa on useita sireenilajeja.

Vuosisadan vaihteesta saakka kartanon puistossa on ollut pergola. Sitä on kutsuttu silloisen isännän Gustaf Fogelholmin sotilasarvon mukaisesti Luutnantin huvimajaksi.

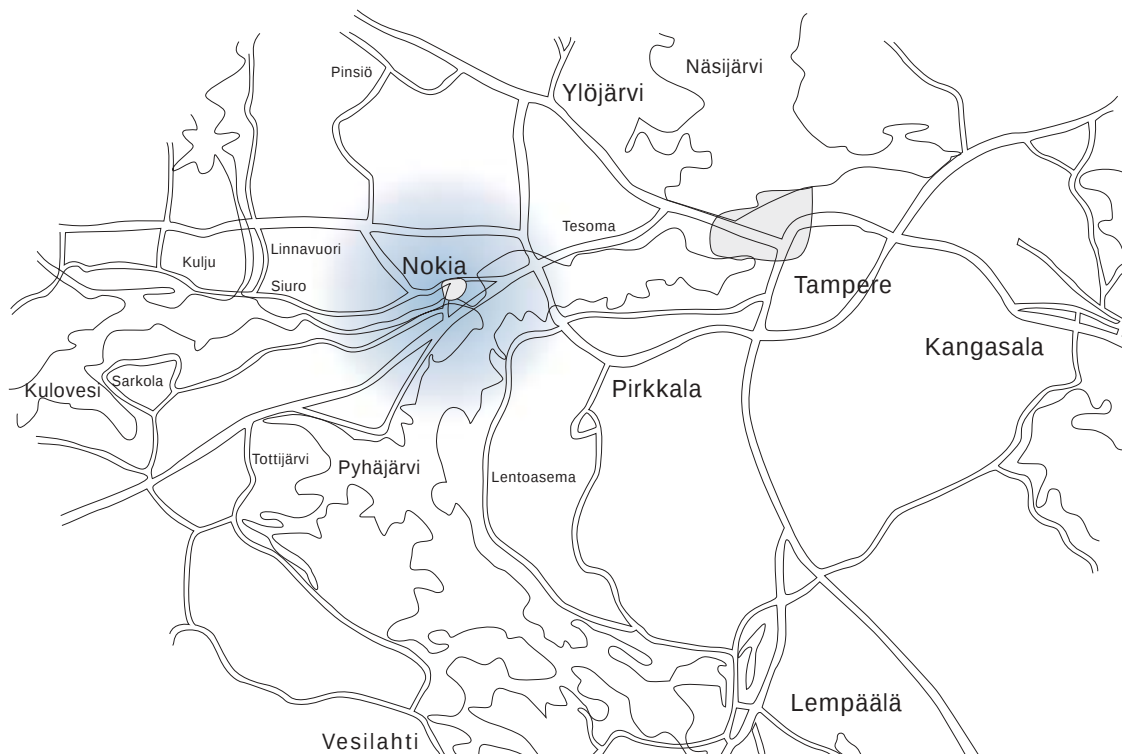
Nokian kartanon isännät

Matti Kurki
tarunomainen pirkkalaispäällikkö
n. 1270-luvulla
kirkko ja Turun piispa
1300-1400-luvuilla
Didrik Hannunpoika
Maskun kihlakunnantuomari
-1505
Jeppe Volmarinpoika
Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari
1505-1529
tytär *Brita ja*
puoliso *Olavi Laurinpoika*
1529-1533
Jöns Vestgöte
1533-1553
Britan poika Yrjö Maununpoika
"Nokian herra"
1553-1575
poika *Erik Nokia*
ratsumies
1575-1592
sisarenpoika *Yrjö Lindarm,*
hovijunkkari
1592-1598

Erik Nokian tytär Beata ja
puoliso *Olavi Matinpoika*
1598-1614
Jesper Matinpoika Kruus
Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari
1614-1622
leski *Brita De la Gardie*
1622-1645
poika *Lars Kruus*
eversti
1645-1656
leski *Agneta Horn*
1656-1672
poika *Gustav Kruus*
eversti
1672-1692
Lars Kruusin tytär Brita ja
puoliso *Fabian Wrede*
kreivi
1692-1716
Lars Kruusin Anna-tyttären poika
Herman Fleming
kamarineuvos
1716-1732

Klaus Bars
Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari
1732-1734
tyttären tytär *Sofia Kurck ja*
puoliso *Karl von Knorring*
1734-1763
poika *Henrik von Knorring*
majuri
1763-1780
Adam Blåfield
vänrikki
1780-1822
Adam Blåfieldin veljenpoika
Berndt Blåfield
everstiluutnantti
1822-1833
Johan Törngren
arkkiatri
1833-1859
poika *Adolf Törngren*
varatuomari
1859-1868
Cecilia Lindroos
1868-1871
Nokia 1871-

Taustalla Idestamin suvun vaakuna.

Nokian Kartano

PL 20

37001 NOKIA

Puh. (03) 341 0840

Nokia-yhtymä

PL 226

00045 NOKIA GROUP

Puh. (09) 18 071

NOKIA